

LUX ÁGNES

Az európai gyermekjogi ombudsmanok az iskolai erőszak jelenségéről

BEVEZETÉS

A gyermekjogi ombudsmanként is eljáró állampolgári jogok országgyűlési biztosa 2009-ben kiemelt gyermekjogi projektje fókuszába a gyermek erőszakkal szembeni védelmét helyezte. A projekt keretében hivatalbóli vizsgálatot indított az iskolai erőszak kérdéskörében (Az AJB 1906/2009. számú jelentés olvasható a www.obh.hu honlapon). Ennek során az országgyűlési biztos megkereste az európai gyermekjogi ombudsmanokat is. A válaszok alapján egyértelművé vált, az egyes ombudsman intézmények eltérő hatáskörrel, aktivitással, szervezeti megoldással igyekeznek a valamennyi országban szignifikánsan jelenlévő iskolai erőszak jelenségével felvenni a küzdelmet. Az erőszak eltérő típusú és mértékű az egyes ombudsmani intézmények tapasztalata szerint, azonban leggyakrabban és általánosan a „szekálás” (bullying), a fizikai és/vagy pszichikai bántalmazás fordul elő. Különbség mutatkozik továbbá a már említett hatásköri és intézmény felépítési eltérések okán a panaszkezelésben (van-e a panasz felvételére hatásköre az ombudsmannak vagy nincs), a nyilvánosság használatában és a megelőző programokban (az ombudsman önállóan működik-e, vagy más ombudsman intézmény, esetleg minisztérium részeként, mekkora hivatallal és/vagy szakértői stábbal működik).

EURÓPAI MEGOLDÁSOK

AUSZTRIA¹: A grazi tartományi gyermekjogi ombudsman ritkán kap panaszt gyermekektől vagy szüleiktől iskolai erőszak kérdésében, azonban amennyiben mégis: tanácsot tudnak csupán adni. Amennyiben konkrét kérdéssel fordulnak a hivatalhoz, értesítik az érintett iskola vezetését vagy a gyermekvédelmi hatóságot.

Néhány évvel ezelőtt belekezdtek egy iskolai mediációról szóló projektbe, amely nem működött eredménytelenül, azonban humán erőforrás hiányában és az ombudsmani hivatal tanulókra vonatkozó közvetlen hatásköre hiányában a programot végül is abbahagyták. Problémás továbbá, hogy a kérdések kapcsán a tanárokat, az iskola vezetését kell meggyőzni, akik nem olyan érdeklődők és érdekeltek, mint a gyermekek. Ezért az ombudsman reménykedik abban, hogy más nem-kormányzati szervezetek átveszik ezt

a feladatot (a tartományban még nem történt meg). Felső-Ausztriában² (Linz központtal) azonban jól működő megelőző programot (konfliktusmenedzsment, szociális kompetencia növelés és szekálás-megelőzés) állított fel a felső-ausztriai gyermekjogi ombudsmani hivatal, amely tanulók, családtagjaik és a pedagógusok számára ingyenesen igényelhető tanácsadást, adott esetben képzést nyújt (elérhető az iroda az iskolaidő alatt heti 25 órában, személyesen és telefonon) szakképzett munkatársaktól.

A gyermekek elleni erőszak minden formáját szövetségi törvény tiltja (ABGB 146a), a törvény világossága ellenére – mivel húsz éve született – annak gyakorlati megvalósulásáról társadalmi párbeszéd nincs. Így annak ellenére, hogy „mindenki tudja, hogy a pofozás tilos, mégis gyakran előfordul”.

A hivatal éppen az Európa Tanács erőszakellenes kampányának (www.coe.int/transversalprojects/children) népszerűsítésén fáradozik.

DÁNIA³: A gyermekjogi ombudsmanként működő Nemzeti Tanács a Gyermekekért elnöke (továbbiakban: Tanács) válaszában kifejtette, hogy a testi büntetés a dán iskolákban 1967 óta törvényben tiltott. A testi fenyegetést, mint büntetési nemet 1911-ben, és mint büntetés-végrehajtási intézményekben alkalmazott fegyelmezési eszközt 1933-ban törölték el. A testi büntetés tiltott egyéb gyermekeket ellátó intézményekben is. Az otthoni testi büntetés tilalmát pedig 1997-ben foglalták törvénybe.

A tanárok által alkalmazott (bűncselekményként értékelhető) erőszak (violence) csekély és ritka probléma Dániában. A Tanács szinte soha nem kapott ilyen jellegű iskolai erőszakról szóló panaszt, az ezzel kapcsolatos esetleges bírói esetjogról sincs tudomásuk.

Mindemellett a tanulók ellen alkalmazott törvényes vagy törvénytelen erőszak (force) kérdésében számos alkalommal keresték meg a Tanácsot, ahhoz kapcsolódóan, hogy a gyermekeknek nincsen formális panaszjoguk számos kérdésben, különösen az iskolában. A Tanács véleménye szerint ez a probléma túlmutat azon, hogy csupán észleljük azt és esetlegesen iskolai szabályokban reflektáljanak rá. A Tanács szerint a gyermekek és fiatalok panaszjoga e kérdésekben megerősítést kell nyerjen, és törvénybe kell azt foglalni. A rendszerszerű panasz eljárások (ideértve: a központi regisztráció és az iskolai hatóságok formális értesítése) rutinná kell váljanak, a megfelelő „utógondozással” és a megelőzésre hangsúlyt fektető oktatással.

Az iskolákban előforduló „szekálás” azonban komoly problémát jelent Dániában is, egy friss felmérés szerint a 12-14 év közötti tanulók 25 százaléka átélte már, és átlagosan egy osztályban egy gyermeket heti rendszerességgel érint. A dán Oktatási Környezetről szóló törvény meglehetősen gyenge e szempontból és nem alapít panaszjogot a gyermekek számára ilyen esetekre. Számos civil és nem-kormányzati szervezet, köztük a Ta-

nács is, kampányokat folytat a gyermekek panaszjogának elérésére valamint a diákok érdekképviselőtére létrejött szervezet (Danske Skolelever) is a tanulók nemzeti panasz mechanizmusának kidolgozása mellett érvel.

Az Arrhuis-i Egyetem létrehozott egy kutatócsoportot és külön projektet, amely kifejezetten az iskolai szekálással foglalkozik. A 2007 és 2011 között működő „Exploring Bullying in Schools (eXbus)” nevű projektet⁴ azért hívták életre, mert a felmérések szerint a szekálás jelensége gyakoribb Dániában, mint a többi északi államban. A sérelmet szenvedett gyermekek elmondása szerint a szekálás megélése rontotta az életminőségüket, a tanulási és egyéb teljesítményüket, ezért ez

a jelenség nemcsak a gyermekeket, hanem a szülőket és a pedagógusokat is érinti. A

projekt célja, hogy meghatározza a szekálás megjelenésének és elfogadásának okait. A kutatás során az áldozatok, elkövetők és szemtanúk (akik közvetlenül nem érintettek, azonban mégis befolyással bír a beilleszkedésükre) által megnevezett valamennyi (mind elektronikus/on-line, mind fizikailag megvalósuló) szekálási formát megpróbálnak felmérni és jellemezni. Az on-line szekálás okán a vizsgálat kitér a digitális média hatásának vizsgálatára (chat szobák, mobil telefon használata), a számítógépes játékokon és a televízióon keresztül kommunikált narratív struktúrákra, és erkölcsi értékekre is.

Jelenleg a Tanács egy önálló, jogi eszközökkel felruházott gyermekjogi ombudsman felállításáért kampányol.

GÖRÖGORSZÁG⁵: A gyermekjogi ombudsman válaszában beszámolt országos iskola látogatási programjáról (általános iskolákban), amelyek keretében számos, szekálást sérelmező panasz érkezett hozzá. Az ombudsman a látogatások során beszélgetett a tanulókkal és tanáraikkal az erőszak különböző formáinak kezelési módjairól. Az esetek többségében a tanulók azt kifogásolták, hogy nem kapnak kellő védelmet ezekben a szituációkban, és a bántalmazókat csak akkor vonják komolyabban felelősségre, ha a helyzet súlyossá vált. Másfelől a tanárok arról számoltak be, hogy a tanulók viselkedése sok esetben agresszívabb mint korábban volt jellemző, és az iskola kezében nincs más mód jelenleg, mint a bántalmazó szankcionálása.

Az ombudsman országos sajtóközleményt adott ki „Az iskolai erőszak

*...a gyermekek
és fiatalok panaszjoga
megerősítést kell
nyerjen...*

megszüntetéséért” címmel, amelyben üzenetet fogalmazott meg a jelenleg komolyságáról és annak kívánatos megszüntetéséről.

Kormányzati szinten is történtek előrelépések e téren, 2006-ban létrehoztak egy bizottságot az iskolai abúzus elleni küzdelemre (Committee for the Study&Combat of School Groups of Students' Abuse [EMA-SOKM]), amely 2009 végéig működik a tervek szerint. A bizottság életre hívásának célja az volt, hogy összegyűjtse az oktatási szektorban dolgozók javaslatait az iskolai erőszak leküzdésére és megelőzésére. A bizott-

ság tagjai a szülők és tanárok érdekképviselői szövetségei, a Görög Kriminológiai Társaság, a gyermekjogi ombudsman, egyetemek, emberi jogokkal foglalkozó intézmények képviselői.

A görög gyermekjogi ombudsman 2008-ban felállította Fiatal Tanácsadó Testületét, akik kiemelten foglalkoznak az iskolai erőszak kérdésével, a szexuális jelenségével is.

A hivatalhoz érkezett panaszok az esetek többségében a gyermek áldozatok szüleitől érkeznek, amelyekben szexuális vagy más diszkriminatív magatartást sérelmeznek. Ezekben az esetekben az ombudsman feladata a panasz kivizsgálásán túl

a mediálás, és a kommunikáció elősegítése az érintett valamennyi személy és a felelős intézmények között (szülők, tanárok, más iskolai alkalmazottak, oktatási kormányzat képviselői) az adott ügyben a lehetőség szerinti legjobb megegyezés elérése és a tanuló(k) jövőbeni lehetséges áldozattá válásának elkerülése érdekében. Hiszen amennyiben nincs megegyezés, a sértett vagy a bántalmazó tanulót általában az érintett iskolából elviszik, azonban az erőszakos magatartás mindkét esetben folyhat tovább, más helyszínen.

Az ombudsmani válasz hivatkozik egy kriminológus professzor tanulmányára (Prof. Yiannis Panousis), amelyben a legfőbb problémának a megfelelő mediációs intézmények és eljárások hiányát, valamint az országos (kormányzati) és a helyi (iskolai) szintű hosszú- és rövid távú intézkedések hiányát, továbbá a kifejezetten erőszak-ellenes megelőző intézkedések hiányát tartja.

Az ombudsman válaszában elmondta, hogy jelenleg nincs szexuális elleni kormányzati kampány/program, azonban az egyes iskolákban kidolgoztak és működtetnek különböző prevenciós programokat. Jogszabályi rendelkezés sincs jelenleg hatályban Görögországban a tanulókkal szem-

*...gyermekek
alkalmaztak felnőttek
elleni erőszakot...*

beni vagy egymás közötti erőszakos vagy diszkriminatív magatartás szabályozásáról.

Görögország részt vett Németországgal, Ciprussal és Litvániával közösen az Európai Unió Daphne Programjában⁶ 2006-2008 között, amelyet kifejezetten az iskolai erőszak kapcsán való ismeretbővítésre dolgoztak ki.

HORVÁTORSZÁG⁷: A horvát gyermekjogi ombudsman megkeresésünkre adott részletes válaszában kifejtette, hogy az iskolai erőszak kérdése nagy érdeklődésre tart számot hivatalában. 2008-ban 89 esetben jelezték a hivatal számára az oktatási intézményekben megjelenő erőszak jelenségét, 429 gyermeket érintve. 2004-ben 61 esetben, 2005-ben 44 esetben, 2006-ban 42 esetben, 2007-ben 53 esetben jeleztek erőszakot oktatási intézményekben. Az összes eset közül 67 esetben fizikai erőszakról volt szó, 19 esetben a pszichológiai erőszak valamely formájáról, 3 esetben pedig szexuális zaklatásról. A 429 erőszakban vagy erőszak gyanújában érintett gyermek legnagyobb része 7 és 14 év közötti, általános iskolai tanuló volt.

	Ügyek száma	Érintett gyermekek száma
Óvoda	10	11
Általános iskola alsó tagozat	68	364
Általános iskola felső tagozat	11	54
Összesen	89	429

Az összes ügy közül 62 esetben gyermekek közötti erőszak történt, 25 esetben felnőttek gyermekek ellen alkalmaztak erőszakot (óvodapedagógus, iskolai pedagógus vagy más iskolai alkalmazott), és két esetben pedig gyermekek alkalmaztak valamilyen formában felnőttek elleni erőszakot.

Az oktatási intézményekben jelen lévő erőszak sajnálatos módon a társadalomban meglévő agresszió integráns része, amely évente egyre növekvő számot mutat. A szülők és az intézmények szükségesnek tartják bevonnani az ombudsmant a kérdés rendezésébe, a probléma súlya és gyakorisága okán.

Az elmúlt évvel ellentétben, amikor nem érkezett panasz óvodákból, 2008-ban 10 ilyen esetet is jelentettek, amelyből 4 esetben gyermekek egymás között elkövetett erőszakról volt szó, 6 esetben felnőttek által gyermekek ellen elkövetett fizikai vagy pszichikai erőszakról volt szó. Az ombudsman szerint ez a 10 eset különös aggodalomra ad okot az érintett korosztály fiatalsága és emiatti különös sérülékenysége miatt. Meglepő eredmény, hogy ezekben az esetekben a szülők az ombudsmanhoz fordultak, és nem az óvodavezetéséhez vagy más szervhez. Az ombudsman észrevétele szerint az óvoda hivatásos dolgozói körében nehézséget okoz

pontról pontra

egy esemény megítélése, hogy erőszak vagy bántalmazás történt-e a gyermekkel szemben. Az óvodai és iskolai oktatás vezetésére vonatkozó jogszabályi háttér sajnálatos módon nem rendelkezik közvetlenül vagy kifejezetten a gyermekek jogairól vagy az abúzus és erőszak elleni védelemről. Az óvodai nevelésről szóló törvény (Preschool Education Act) egyetlen paragrafusa sem említi a gyermekek jogait (az 5. § a nemzeti kisebbséghez tartozók jogainak védelmét említi csupán). A törvény nem határozza meg a gyermekvédelem fogalmát, a hivatásos konduktor vagy pedagógusok kompetenciáját, nem szabályozza, mi valósítja meg az abúzust és az erőszakot az óvodai intézményekben. Az óvodai nevelés nemzeti szabályait 2008. május 16-án fogadták el, annak csupán a 30. §-a említi a gyermeki jogokat, amely a pszichológusok munkájára vonatkozik, akik „részt vesznek a gyermeki jogok alapvető feltételeinek gyakorlásának alapjainak kiépítésében”.

Az egyik panasz szerint, egy óvónő kiabált egy fogyatékossgal élő gyermekkel, aki ellenkezett és sírt, mire az óvónő lelocsolta vízzel és meghúzta a karját. Az ombudsman megállapítása szerint a kiabálás a helyzeten rontott, megvalósítja a testi fenyegetést, amely nemcsak fizikai, hanem érzelmi szempontból is abuzív. Az ombudsman ajánlása szerint az ilyen és ehhez hasonló esetekben sokkal körültekintőbben és alaposabban kell eljárjon az adott intézmény vezetése a pedagógusok munkájának ellenőrzése során. Több, a pedagógusok magatartását kifogásoló panasz vizsgálata során kiderült, az ombudsmanhoz fordulóknak általában nem merítették ki azokat a jogorvoslati lehetőségeket, amelyek rendelkezésükre állnak – például, hogy az iskolai felügyelőséghez (educational inspector) forduljanak. Ezekben az esetekben a megfelelő felvilágosítás mellett az ombudsman a kompetens szervhez fordulást segítette elő.

Az ombudsman éves beszámolójában többször megtett ajánlását az illetékes oktatási kormányzat elfogadta az iskolai etikai kódex kidolgozásának kötelezettségét illetően az új közoktatási törvény megalkotásakor.

Szülők több esetben kérték a hivatal segítségét annak eldöntésében, hogy egy agressziót is megjelenítő

eset (az egyik gyermek megsebesíti ollóval a másikat) kortárs gyermek erőszak, vagy baleset. A megítélés problémásságát veti fel az a kérdés is, amikor az egyik gyermek szülője a másik gyermekek bántalmazza, a saját gyermekét ért vélt vagy valós sérelem miatt (ebben az esetben alapvetően felmerül a bűncselekmény lehetősége is, a szülő részéről).

Ezen kérdések tisztázására és pontos tartalmának meghatározására az ombudsman felkérte a szaktárcát (Ministry of Science, Education and Sports) és a pedagógusképzésért részben felelős ügynökséget (Croatian Teacher Training Agency), hogy bocssáson ki egységes véleményt és iránymutatást.

Az iskolákban és más oktatási-nevelési intézményekben még mindig nem megfelelő mértékű a megelőzés, ezért mindennapos a gyermekek mindenfajta erőszaktól való védelemhez való jogának megsértése. A gyermekekkel való beszélgetések során kiderült, hogy az iskolában gyakorolt jogaik közül az erőszaktól való védelem jogát emelik ki. Az ifjúságügyért felelős tárca adatai szerint az iskolai erőszak esetei 2004/2005 tanévhez képest (2012) 2007/2008. tanévig (1602) folyamatosan

csökkenő tendenciát mutatnak, ezzel szemben a gyermekjogi ombudsman hivatalához növekvő számban érkezik panasz. A hivatal úgy értelmezi ezt az ellentmondást, hogy a gyermekek közötti erőszakos cselekmények egyre komolyabbak és összetettebbek, amelyek megoldása kapcsán a szülők sok esetben erőtlennek érezve maguk és az iskola hatáskörét az ombudsmanhoz, mint közvetítésre alkalmas intézményhez fordulnak nagyobb bizalommal. A panaszok különböző területeket érintenek: iskolai tulajdon sérelmét, az osztálynapló ellopása/elégetése, fizikai fájdalom okozása, verekedés, szóbeli abúzus, másra veszélyes tárgyak/eszközök birtoklása, kábítószer-használat, rablás, szexuális bántalmazás és egy esetben gyilkosság. A rendőrségnek a hivatal adatai szerint 292 esetben kellett intézkednie általános iskolákban, 146 esetben pedig a középiskolákban erőszak különböző formáinak megjelenése kapcsán.

2004-ben fogadtak el közvetlenül alkalmazandó (iskolákban, szociális jóléti intézmények és a rendőrség által) kormányzati intézkedéseket a gyermekek és fiatalkorúak közötti erőszak terjedésének megelőzésére és csökkentésére, amely statisztikailag jó eredményeket hozott, azonban a valóságban ennek ellenére az erőszak jelensége továbbra is jelen van, s az oktatási-nevelési intézmények hajlamosak alábecsülni a probléma mérté-

*...a gyermekek
közötti erőszakos
cselekmények egyre
komolyabbak
és összetettebbek...*

két és gyakoriságát. Érdekes jelenség, hogy némely esetben az iskola és a szociális jóléti központok azon az állásponton vannak, hogy a család az elsődleges felelős a gyermek viselkedéséért vagy magukat eszköztelennek érzik a probléma megoldásában illetve adott esetben bizonytalankodnak markáns állásfoglalás helyett.

Az ombudsman problémásnak érzi a gyermekek, a szülők és a pedagógusok információ hiányát az erőszaktól való védelem eszközeinek terén, az elkövetőt, az áldozatot és a szemtanúkat érintő következmények tekintetében. A vizsgált ügyek kapcsán megállapítható, hogy az ún. „Gyermekek és fiatalok közötti erőszak esetére alkalmazandó eljárási jegyzőkönyvet” inkább csak a formalitásokkal foglalkozik, s

nem a probléma okait igyekszik feltárni. A beérkezett esetekből az is kiderül, hogy az oktatási intézmények általában, amennyiben a problémát átadják szociális-jóléti hatóságoknak vagy a rendőrségnek, nem dolgoznak a gyermekkel tovább a probléma okainak illetve következményeinek feltárásában.

*...a rendőrségnek
292 esetben kellett
intézkednie
általános iskolákban...*

A hivatalhoz forduló szülők esetében a megfigyelhető tendencia, hogy akkor fordulnak a hivatalhoz, amennyiben eleve eredménytelennek tartják az iskolához való fordulást, vagy már megtették, de nem az nem kecsegtet eredménnyel. Megjegyzendő, hogy az érintett szervek (gyermekvédelmi hatóság, rendőrség, iskola) és a szülők közötti folyamatos, napi kommunikáció hiánya jelentős probléma (holott az eljárási jegyzőkönyv tartalmaz ilyen előírást). Naponta 516 436 gyermek vesz részt a közoktatási rendszerében, 55 191 pedagógus vagy más szakértő mellett, akiknek időben észlelniük kell az erőszak megjelenését, s megelőző programok kidolgozásával kellene csökkenteni azt. További probléma áll fenn, ha viselkedési zavarral küzdő gyermeket érint az erőszak kérdése, mert ilyen esetekben a szülő még kevésbé érzi hatékonynak és gyorsnak a meglévő orvoslási rendszert, még nyilvánvalóbb lehet a szakértelem hiánya az iskolai dolgozók részéről. Ez azért is tűnhet veszélynek, mert olykor a viselkedési zavarokkal küzdő gyermekkel szemben alkalmazott nem megfelelő attitűd okán az egész rendszer diszfunkcionálisnak tűnhet a segítséget kérő szülők számára.

Az ombudsmani hivatal többször megfogalmazta ajánlásaiban az igényt az erőszakot megelőzni és kezelni tudó szakértők alkalmazása iránt: több értő pedagógusra, pszichológusra, speciális szükségletű gyer-

mekekkel foglalkozó pedagógusra, gyógypedagógusra, szociálpedagógusra van szükség.

Az egyik beérkezett panasz szerint egy kislány fizikai és pszichikai bántalmazás áldozatává vált egy viselkedési zavarokkal küzdő fiú által; az ombudsmani vizsgálat során kiderült, hogy az áldozat és szülei mind az iskolához, mind a gyermekvédelmi szolgálathoz és a rendőrséghez fordultak, amely nem vezetett eredményre és a „szekálás” tovább folyt. Ezek végül ahhoz vezettek, hogy a kislány bizalma megrendült az őt körülvevő, „védő” intézményekben és végső soron a felnőttekben is. Ez a vizsgálat világosan megmutatta a jelzőrendszer diszfunkcionalitását, és egy átfogó gyermekvédelmi mechanizmus hiányát.

Mindemellett, jó példák is működni kezdtek, így az ún. „kiterjesztett szakértői eljárás” (extended expert procedure). Ezek a programok fél-, illetve egész napos foglalkozás keretében, egyéni vagy csoportos módszerrel, iskolai kereten belül vagy azon kívül folynak, egy képzett szociálpedagógus vezetésével. A programot a kompetens szociális központ ajánlására, az adott iskola kezdeményezheti. Jelenleg hat horvát városban működnek ezek a programok (21 általános iskola – 370 gyermek bevonásával). Az ombudsmani hivatal álláspontja szerint a program tapasztalható eredményessége okán, annak hálózatszerű kiterjesztésére van szükség az ország teljes területén, a lehető legtöbb gyermek bevonásával.

A gyermekek közötti erőszak az esetek nagy részében szorosan összefügg azokkal az iskolai intézkedésekkel, amelyekkel a résztvevőket büntették. Az iskolai intézkedésekkel párhuzamosan ugyanakkor szükség lenne a gyermek folyamatos támogatására, segítésére annak megtanulásában, hogyan szabályozza a viselkedését, esetleges dühét. Ennek elősegítése érdekében az ombudsman a közoktatási törvény módosításakor⁸ javaslatot tett arra, hogy az iskola a fegyelmi büntetések, egyéb szankciók szabályozásakor térjen ki kötelezettségek ellátására is a gyermekkel szemben, amelyek építőleg hathatnak későbbi magatartására. Így például humanitárius tevékenységbe való bevonás, külön sport foglalkozás, illetve más iskolai tevékenységekre ösztönzés, amelyek az általa okozott kár kompenzációjául, egyszersmind terápiául is szolgálhatnak (educational therapy).

Az erőszak olyan komplex kérdéskör, amely folyamatos és érdemi kommunikációt igényel a gyermekekkel foglalkozó intézmények között, illetve átfogó gyermekvédelmi mechanizmus és jól működő jelzőrendszer kidolgozását. Az ombudsman ezért javasolta az oktatási kormányzatnak, hogy az erőszak megelőzésére tegyen erőfeszítéseket, irányozzon elő finansziális támogatást (más illetékes tárcákkal közösen) az iskolák, gyermekvédelmi központok, családsegítő intézmények szakértői csapatának létrehozására, a gyermekek erőszakmentesen, egyenlő feltételek közötti oktatáshoz való jogának érvényesülése érdekében.

pontról pontra

ÍRORSZÁG⁹: Az ír gyermekjogi ombudsman hivatalához gyermekek és fiatalok részéről eljutott információk számos eredményes programról számolnak be, amelyek az iskolai erőszak elleni küzdelmet állítja középpontba (például: „Maradj biztonságban” (Stay safe) program¹⁰ az általános iskolások számára /www.staysafe.ie/ és a „cool school” pilot projekt az felsőbb évesek számára).

Emellett felhívja a figyelmet arra, hogy a nagyhírű dublini egyetem, a Trinity College kifejezetten az iskolai erőszakot érintő, „szekálás-elleni központot” működtet (Anti-bullying Centre – www.abc.tcd.ie/).

2007-ben a hivatalhoz 742 panasz érkezett, amelynek 44 százaléka érinti az oktatás és az iskola területét. Ezek közül a „szekálás” és a „gyermekkel szembeni nem megfelelő viselkedés” a két vezető téma volt – az oktatással kapcsolatos panaszok 25 százalékát tették ki, és az összes panasz 11 százalékát. Az ombudsman nem tudja vizsgálni az egyes panaszokban foglalt események megtörténtét és körülményeit, azonban az érintett iskolai hatóságok/vezetés magatartását vizsgálhatja a panaszban foglaltak kapcsán, szem előtt tartva a gyermek mindenképp felett álló érdekét.

Az iskolai erőszak kérdéséhez az ombudsman kifejtette, hogy az ír iskolák mindegyikében van egy menedzsment testület/igazgatóság (Board of Management), amelyet az iskola védnöke (patron) jelöl – a védnök a legtöbb esetben a katolikus egyház Írországbán. Az igazgatóság így a védnök képviselőiből, a tanárok és a szülők képviselőiből áll. Az igazgatóság felel az iskola vezetéséért és felelős a védnöknek. A kormányzat részéről az Oktatási és Tudományos osztály ismeri el az iskolákat, fizeti a tanárok bérét, kidolgozza az iskolai curriculumot, vizsgálja az iskolák teljesítményét. Minden iskola kidolgozza viselkedési kódexét, amely tartalmazza az elfogadható és elfogadhatatlan magatartásokat, amelyek kapcsán a szükséges kiróható szankciókat is tartalmazza. A „szekálást” büntető szankció is gyakran része ennek a kódexnek. A kódex szabályozza a gyermekek, mint iskolai tanulók viselkedését, de nem rendelkezik az ott dolgozó felnőttek viselkedéséről. Az ott foglalkoztatott felnőttek viselkedéséről egyedileg a munkaszerződés rendelkezik és általánosan a vonatkozó törvényi szabályok (például testi fenyegetés tilalma az iskolákban). Az egészségügyi/szociális hatóságok (például gyermekvédelmi hatóság) és a foglalkoztatóként eljáró iskolai igazgatóság felelősségi kérdése kapcsán, amennyiben erőszak történik, különböző lehetséges megoldások léteznek. Amennyiben az erőszak a gyermekabúzus kérdését veti fel, akkor a kérdés kezelése az egészségügyi hatósághoz tartozik, amely a gyermekvédelemmel kapcsolatos kérdésekért felel. Az igazgatóság a gyermekek ellátásáért vállal kötelezettséget és felelősséget, és az iskolában dolgozók ellen irányuló esetleges bánthatalmazás esetében jár el. Amennyiben a kérdés kezelése nem esik a gyermekvédelmi hatóság hatáskörébe, úgy az igazgatóság jár el a viselkedési

kódex rendelkezései alapján (tanulók közötti erőszak) vagy a fegyelmi rendelkezések alapján az iskola dolgozója és a tanuló közötti erőszak kérdésében.

Az ombudsman vizsgálódhat azon panaszok alapján, amelyek kifogásolják, hogy az egészségügyi hatóság nem megfelelően járt el az abúzus kivizsgálásakor. Továbbá azon panaszok alapján, amelyek az iskolai igazgatóság viselkedését sérelmezik a viselkedési kódex kidolgozása és használata miatt (habár az ombudsman itt a gyermekek közötti erőszak kezelése kapcsán mutatott viselkedést valamint az igazgatóság részéről való adminisztratív aktusokat és eljárásokat vizsgálhatja, amelyeket a dolgozók elleni panaszok kapcsán tettek).

A tanárok magatartásának szabályozása kérdésében a 2006 márciusában létrehozott Oktatási Tanács említhető meg, amelynek célja, hogy a pedagógusszakmát, mint hivatást népszerűsítse, a tanárok professzionális felkészülését elősegítse és a szakma standardjait kidolgozza. A Tanács feladata továbbá a pedagógusok nyilvántartása, és a tanári hivatás során tanúsított nem megfelelő viselkedéssel kapcsolatos panaszok nyilvántartása (habár utóbbi jogszabályi háttere még nem teljesen kidolgozott). Problémát vet fel azonban az, hogy a nem pedagógus dolgozók sérelmes viselkedése esetén ki jár el.

Az ombudsman meglátása szerint problémát jelent a gyermekek szekálást, más bántalmazást kifogásoló panaszuk megfogalmazásával kapcsolatban az, hogy nehezen tudják „hallatni a hangjukat” és elérni a felnőttek szükséges támogatását a panasz megtételében és/vagy a sérelem orvoslásában. A gyermekek és/vagy a szülei arról tájékoztatták a hivatalt több esetben, hogy az érintett gyermek számára nehéz az őt ért sérelem kinyilvánítása, és ha meg is történik a sérelem orvoslása, de nem precízen és korrekten eljárva, az a gyermekre visszaüthet vagy a bevont felnőttek közötti konfliktus eszkalációjához vezethet.

Amennyiben az erőszak kérdését (amelyben csak gyermekek vagy gyermekek és felnőttek érintettek) nem kezelik megfelelően, sokszor nem igazán gyermekbarát (például túl hosszú) iskolai panaszkezelési eljárás alá kerül az eset, továbbá a gyermekek saját érdek-artikulációja és képvisele-

te sem könnyű. Hiszen sok esetben a gyermek felnőtt képviselőjére szorul (aki általában a szülő), amennyiben nincs ilyen képviselője, vagy az nem megfelelően képes eljárni az iskola felé, a sérelem orvoslás nélkül marad.

Az ombudsman tapasztalata szerint az iskolák együttműködők és nyitottak a Hivatal megkeresései kapcsán, így a panasz mechanizmusát konstruktív eljárásnak értékeli.

LITVÁNIA¹¹: A gyermekjogi ombudsman megkeresésünkre azt a választ adta, hogy az agresszív viselkedés egyre inkább terjed az országban és megjelent a szociális jellegű intézményekben, s az iskolákban is. Továbbá a panaszok kapcsán folytatott vizsgálatok azt mutatják, hogy a gyermekek ellen elkövetett erőszakos cselekmények jellegüket tekintve kegyetlenebbek, és jóval nagyobb kárt okoznak a gyermek fizikai és pszichikai egészségében. Ugyanakkor pozitívumként értékelendő, hogy a társadalomban diskurzus indult az erőszak kérdéséről; különböző kampányok, szemináriumok, speciális képzések folynak. Ennek egyik eredményeként az erőszak áldozatává és/vagy szemtanújává vált gyermekek sokkal szabadabban mernek beszélni a történeteikről.

...a gyermeket érintő legkomolyabb veszélyt más gyermekek erőszakos viselkedése jelenti...

A litván gyermekjogi ombudsmanhoz 2008. év során 145 erőszakkal kapcsolatos panasz érkezett, ebből 48 iskolai erőszakkal volt kapcsolatos (13 panasz esetében a tanár alkalmazott pszichikai erőszakot a gyermekkel szemben; 3 panasz esetében a tanár fizikai erőszakot alkalmazott, 10 esetben gyermekek alkalmaztak pszichikai erőszakot gyermekek ellen, 15 panasz esetében gyermekek fizikai erőszakot alkalmaztak gyermekek ellen). Összehasonlításban, 2007-ben csupán 35 panasz érkezett iskolai erőszak kérdésében (e panaszok nagyobbik részében gyermekek alkalmaztak pszichikai és/vagy fizikai erőszakot gyermekekkel szemben).

A Vilniusi Pedagógiai Egyetem és a Klaipeda Egyetem közös kutatást végzett „Pedagógiai pszichológiai segítség hatékonysága az iskolában” címmel, amelyben megállapították, hogy a gyermeket érintő legkomolyabb veszélyt más gyermekek erőszakos viselkedése jelenti. Ezt a jelenséget jelölte meg problémaként a kutatásban megkérdezett tanulók szüleinek 46 százaléka, a tanárok 71 százaléka, a speciális képzettséggel az iskolában dolgozók (szociálpedagógus, iskola pszichológus) 64 százaléka

és az iskolai vezetők 78 százaléka is. Ezt erősítette meg továbbá a gyermekek körében végzett felmérés is, ugyanis a gyermekek 40,9 százaléka találta a legfőbb problémának az iskolában a gyermekek közötti konfliktusokat, míg az tanóra alatti „nem megfelelő” viselkedés és a zaj kérdését jelölte meg 53,2 százalékuk.

Egy másik, 2006-ban végzett pszichológiai vizsgálat kimutatta, hogy a gyermekek 90 százaléka átélte már a folyosókon való „szekálást” (bullying), 76 százaléka az iskolaudvaron, 73 százaléka a tanteremben a szünet alatt, 61 százaléka az iskolai menzán, 32 százaléka a mosdóban.

A nemzeti jogalkotás összetett választ próbál

adni a jelenségre, a litván parlament 2003-

ban fogadta el a Gyermejkölési Nemzeti

Politikai Konceptiót. Ehhez kapcsoló-

dóan a Gyermejkölési Nemzeti Poli-

tika Stratégiáját és 2005-2012 közötti

végrehajtási eszközeinek tervét.

Ugyancsak elfogadta a kormány

2005-ben a Gyermekek elleni Erő-

szak és a nekik nyújtandó segítség

Nemzeti Programját 2005-2007 kö-

zötti időszakra, amelyet meghosszab-

bítottak 2008-2010 közötti időszakra.

Ez utóbbi program tartalmaz az erőszak,

a „szekálás”, a bántalmazás más formáinak

megelőzéséről szóló képzéseket, valamint az

óvodások számára kidolgozott „Zippy barátai”-programot, a kisiskolások-

nak szóló „Második lépés”-programot, és a felsőbb tagozatosoknak szóló

„Olweus” programot.

*...az iskolai
erőszak jelenségével
kapcsolatosan nem lehetett
nyíltan beszélni...*

MÁLTA¹²: Az ombudsman válaszában, mivel panaszok kezelésére hatáskörrel nem rendelkezik és erős összeköttetésben van az oktatási és szociális kormányzattal, csatolta az iskolai erőszak kérdését szabályozó eljárási modellt (Child Protection Procedure for Schools), amelyet 1999. szeptemberében dolgozott ki az oktatási kormányzat. A dokumentum publikálásával igyekeztek azt az attitűdöt megváltoztatni, hogy az iskolai erőszak jelenségével kapcsolatosan nem lehetett nyíltan beszélni, az érintettek (akár az iskola, akár a szülők vagy a gyermekek részéről) nem szívesen hozzák nyilvánosságra, ha ilyen esetről szereztek tudomást. Az eljárási modell a „Biztonságos Iskoláért” program részeként került alkalmazásra, amely kiterjedt az abúzus mibenlétének definiálására, a szekálás formáira, a gyermekmunkára és az iskolakerülés jelenségének kezelésére. 1996. szeptemberében az Oktatási Minisztérium úgy döntött, hogy szük-

ség van az iskolák gyermekvédelmi szabályainak kidolgozására, ennek érdekében egy akciócsoportot állított fel, amely 1999-ben konzultációk sorát követően javaslatot tett a gyermekvédelem modelljének kidolgozására, kifejezetten az iskolákra koncentrálni. Az eljárási modell az ENSZ Gyermek jogairól szóló Egyezményén (1989), az Emberi Jogok Európai Egyezményén, a felülvizsgált Európai Szociális Karta és a máltai Alkotmány rendelkezésein alapul.

Az ENSZ Gyermek jogairól szóló Egyezményének, különösen a 19. cikke kapott kiemelt figyelmet, amely rögzíti, hogy:

„1. Az Egyezményben részes államok megtesznek minden arra alkalmas, törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelési intézkedést, hogy megvédjék a gyermeket az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhagyás vagy az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás – ideértve a nemi erőszakot is – bármilyen formájától mindaddig, amíg szüleinek vagy valamilyik szülőjének, illetőleg törvényes képviselőjének vagy képviselőinek, vagy bármely más olyan személynek, akinél elhelyezték, felügyelete alatt áll.”

2. Ezek a védelmi intézkedések szükség szerint olyan hatékony eljárásokat foglalnak magukban, amelyek a gyermek és gondviselői számára szükséges szociális programok létrehozását teszik lehetővé, továbbá a fentebb leírt rossz bánásmód eseteiben hozzájárulnak a cselekmény felismeréséhez, bejelentéséhez, a jelentés illetékes helyre juttatásához, vizsgálatához, kezeléséhez és az esetek figyelemmel kíséréséhez; szükség szerint magukban foglalják a bírói beavatkozással kapcsolatos eljárást is.”

Az eljárási modell kötelezettségek megállapításával kezdődik, amelyben rögzítésre kerül, hogy az oktatók és nevelők (mivel az abúzus felismerésének, megfigyelésének helyzetében vannak, felelőségük is ennek megfelelően nagyobb), ismerniük kell a Gyermekvédelmi Eljárási modell tartalmát és alkalmazásának lehetőségeit, valamint jelentéstételi kötelezettség terheli őket a felelős szolgálatok, intézmények felé. Ennek elősegítése érdekében, az Oktatási Minisztérium vállalja, hogy megfelelő képzésről gondoskodik az iskolák részére az eljárási rend használatára vonatkozóan, továbbá integrált magatartást garantál a gyermek abúzus fennforgása esetén a szociális munkások, tanácsnokok, iskola pszichológusok, és az iskola más érintett dolgozói részvételével. Az eljárási modell definiálja a „gyermek” fogalmát, az ENSZ Gyermek jogairól szóló egyezményének megfelelően, értve ezalatt, mindenkit 18 év alatt. Végigveszi az eljárási modellben használt valamennyi fogalmat a pontos és egységes (jog)értelmezés végett (például: Gyermekvédelmi Szolgálati Egység, mint az Oktatási Minisztérium és a Szociálpolitikai Minisztérium erre létrehozott felelős egysége nyilvánosan hívható segélyhívószámmal; etc). Fontos eredménye a programnak, hogy pontosan meghatározza az abúzus formáit, mivel sok esetben annak felismerése sem történik meg. Így négy kategóriát részletez pontosan, annak jel-

lemzőivel, magatartásmintáival, és a megtörténtét jelző attitűdökkel: (1) elhanyagolás; (2) fizikai bántalmazás; (3) szexuális bántalmazás; (4) érzelmi bántalmazás. A program tartalmazza az abúzus észlelése esetén szükséges jelentéstételi mechanizmus részletes leírását lépésről lépésre, pontosan tartalmazza azokat az intézményeket, amelyekhez fordulni lehet. Továbbá mellékletben több iratmintát, formanyomtatványt kínál a panasz/jelentéstételhez. Kiegészítő információkkal szolgál a dokumentum azokról a kérdésekről, amelyek felmerülnek az abúzus kapcsán, így a kockázatokról, a szülőkkel és tanárokkal, gondozókkal való kommunikáció fontosságáról, az abúzált gyermekkel való kommunikáció mikéntjéről, a szükséges jegyzőkönyvről és más rögzítési módokról. Mellékletként megtalálhatóak a gyermekvédelmi intézmények elérhetőségei, a különböző abúzusok szimp-tómái, a szülők számára fontos információk, és a 18 év feletti fiatalokat érintő információk valamint panasz beadvány minta.

NORVÉGIA¹³: Az ombudsman válaszában felhívta a figyelmet arra, hogy Norvégiában törvény tiltja a gyermekek elleni erőszak minden formáját. Sem a pedagógus, sem a szülő nem jogosult erőszakot alkalmazni a gyermekkel szemben. A közoktatási törvény¹⁴ rendelkezik a tanulókkal szemben alkalmazott lealacsonyító bánásmód tilalmáról, és biztosítja a tanuló jogát a megfelelő fizikai és pszichikai oktatási környezethez. Ideértendő a diszkrimináció, a szekálás, az erőszak más formáinak tilalma.

E szabályok megsértése esetén a tanulók és szüleik panasszal fordulhatnak mind az iskola vezetőségéhez, mind a megyei kormányzóhoz (county governor), aki a Király és a Kormány képviselőjeként a törvények betartásáért felel az illetékességébe tartozó megyében.

SVÉDORSZÁG¹⁵: A svéd gyermekjogi ombudsman válaszában előre bocsátotta, hogy a gyermekjogi ombudsman intézményét szabályozó 1993-as törvény nem teszi lehetővé az egyéni panaszok kezelését vagy más szervek, hatóságok feletti ellenőrzést, illetve vizsgálatot.

A svéd oktatási törvény szabályozza az iskolákkal összefüggő kérdéseket, amely többek között kimondja, hogy az iskola minden dolgozója köteles megakadályozni a tudomására jutott inzultusokat (szekálás, rasszista megnyilvánulások) és egyenlő bánásmódot kell érvényesíteni. Svédország elsőként tiltotta be törvényben 1979-ben a gyermekek elleni erőszakot, mint a testi fenyegetés formáját.

A gyermekjogi ombudsman meggyőződése szerint békét és rendet kell tartani az iskolákban, amely biztonságos helyet jelent valamennyi tanuló és tanár számára. Ennek eléréséhez az ombudsman szerint a gyermekek aktív részvétele és bevonása is szükséges. A gyermekek elleni és közötti erőszak sem az iskolában, sem otthon nem kívánatos jelenség; mindemel-

pontról pontra

lett az ombudsman megállapítása szerint a svéd iskolákban tapasztalható környezet alapvetően megfelelő, amelyet természetesen mindig lehetséges még jobbá tenni.

A svéd gyermekjogi ombudsman javaslatára megkerestük a svéd oktatási ügyekkel foglalkozó ombudsmant is¹⁶, válasz a jelentés elkészültéig még nem érkezett.

SKÓCIA¹⁷: A skót ombudsman abszolút prioritásként kezeli az iskolai erőszak kérdését, rendszeresen részt vesz és felszólal a Respectme¹⁸ nevű civil szervezet által rendezett Nemzeti Szekálás-ellenes Konferencián (National Anti-Bullying Conference). A szervezet nemzeti szinten támogatja és ad tanácsot a hozzáforduló, gyermekekkel foglalkozó felnőttek számára, segít közös stratégiák kidolgozásában az iskolai erőszak elleni küzdelemben (pl. kortárs segítség és pszichodráma, on-line videó tanulók részére az erőszak kapcsán).

2008 áprilisa és 2009 márciusa között az ombudsman 10 panaszt (első-sorban felnőttektől és fiataloktól) kapott iskolai erőszak kapcsán, amely az összes beérkezett panasz 3 százalékát teszi ki.

Skócia is részt vett a WHO nemzetközi felmérésében, amely az iskoláskorú gyermekek egészséges viselkedésére kérdezett rá, ebben az Edinburghi Egyetem által kivitelezett nemzeti kutatásban kitértek a szekálás és más bántalmazás kérdéseire is.

SZLOVÁKIA¹⁹: A szlovák általános ombudsman foglalkozik a gyermekeket és fiatalokat érintő visszaélések kezelésével. Jelenleg „az állampolgári jogok biztosának gyermek munkatársai” program megvalósításán dolgozik, amelynek az a lényege, hogy azon létesítményekben és intézményekben, amelyek gyermekekkel érintkeznek, bizonyos képzést követően, több ombudsmani gyermekmunkatárs működik majd, akikkel azután az állampolgári jogok biztosja rendszeresen találkozik, meghallgatja véleményüket, és ők közvetlenül neki tolmácsolhatják a gyermekek problémáit. Ettől a módszertől a gyermekek közélet és közügyek iránti fogékonyságának növekedését is remélik. Az ombudsman válaszában röviden említette, hogy kaptak erőszakot, szexuális és egyéb zaklatást érintő panaszt fiataloktól és szüleiktől.

WALES (EGYESÜLT KIRÁLYSÁG)²⁰: A walesi gyermekjogi ombudsman válaszában kifejtette, hogy értelmezésükben a gyermekek elleni erőszak megnevezése a szekálás, mivel az ennél súlyosabb erőszak esetén már büntetőjogi tényállásról beszélhetünk.

Az iskolai szekálás megelőzésére jól működő nemzeti stratégiákat dolgoztak ki, ennek ellenére az ombudsmanhoz érkező panaszok egy része

beszámol iskolai erőszakról, valamint a megkérdézett gyermekek is alátámasztották a szekálás hétköznapiságát.

Amennyiben az erőszak jelentős sérelmet okoz, az ügy az ombudsman által kezdeményezett 2008. évi Walesi Gyermekvédelmi Eljárásban²¹ rögzítetteknek megfelelően a szociális szolgáltatások fejlesztési ügynökségéhez kerül (social service improvement agency).

Azokban az esetekben, amelyeknek kivizsgálása szükséges, de a fenti kategóriába nem esik bele, azok az (Független Nyomozó Szolgálathoz (Independent Investigation Service) fordulhatnak. A Szolgálat segítséget nyújt a hozzáférőknek, valamint kidolgozott egy útmutatót is az iskolai vezetőknek a szekálás megelőzésére és kezelésére²².

JEGYZETEK

- 1 www.kija.at
- 2 http://www.kija-ooe.at/MOBBING_UND_GEWALTPRAEVENTIONSSTELLE.php
- 3 www.boerneraadet.dk
- 4 <http://www.exbus.dk/site.aspx?p=192>
- 5 www.synigoros.gr
- 6 Daphne Project on the Needs & Awareness Raising Program for Bullying in Schools (2006-2008). Project # JLS/DAP/2005-1-1040/YC.
- 7 www.dijete.hr
- 8 A válaszadáskor az ombudsmani ajánlást elfogadván tárgyalták a törvényt, amely még nem lépett hatályba.
- 9 www.oco.ie
- 10 <http://www.staysafe.ie>
- 11 www.vaikams.lrs.lt
- 12 www.tfal.org.mt
- 13 www.barneombudet.no
- 14 Act of 17 July 1998 no. 61 relating to Primary and Secondary Education and Training.
- 15 www.barnombudsmannen.se
- 16 www.skolinspektionen.se/BEO
- 17 www.sccyp.org.uk
- 18 www.respectme.org.uk
- 19 www.vop.gov.sk
- 20 www.childcomwales.org.uk
- 21 <http://www.ssiacymru.org.uk/media/pdf/0/4/Procedures.pdf>
- 22 <http://www.governorswales.org.uk>